Valoarea fonetică a slovelor chirilice în cartea *Parimiile preste an* a Mitropolitului Dosoftei. Despre ѣ, ѧ, ѩ în poziție є[1]

Mădălina Ungureanu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

Résumé: Cet article se propose de faire quelques remarques sur l'utilisation et la valeur phonétique des sloves cyrilliques ѣ, ѧ, ѩ dans un texte roumain de la deuxième moitié du XVIIe siècle, *Parimiile preste an*, publié à Iași, en 1683, par le métropolite moldave Dosoftei. L'auteur prend aussi en compte l'utilisation de ces sloves dans d'autres textes roumains de l'époque, qui puissens fournir des arguments pour établir les valeurs phonétique des caractères cyrilliques envisagés.

Mots-clés: Dosoftei, valeur phonétique, édition critique, XVIIe siècle

1. Argument

Interpretarea valorii fonetice a slovei chirilice ѣ sub accent, atunci când în silaba următoare există un *e*, este una dintre chestiunile controversate ale paleografiei româno-chirilice, fiindcă problema grafică este legată de discuția asupra trecerii diftongului [*ea*] la [*e*]. Ne-am propus să arătăm, în cele ce urmează, cum poate fi interpretată această slovă în cartea *Parimiile preste an*, publicată la Iași, în 1683, având în vedere ansamblul particularităților grafice ale acestui text, prin comparație cu alte texte ale lui Dosoftei și cu alte texte ale epocii.

2. Istoricul problemei

În privința valorii fonetice a slovei ѣ și, implicit, a fenomenului reducerii diftongului *ea* la *e* în cuvinte de origine latină, opiniile specialiștilor sunt divergente.[2] Ilie Bărbulescu subliniază amestecul slovei ѣ cu є în textele vechi și conchide că scrierea

[1] Întâlnirea cu textul *Parimiilor preste an* al mitropolitului Dosoftei mi-a fost intermediată de domnul profesor Eugen Munteanu, și s-a dovedit a fi o întâlnire fericită și fructuoasă. Domnia sa mi-a propus, ca teză de doctorat, realizarea ediției critice a *Parimiarului* de la 1683; teza a fost susținută în ianuarie 2011, iar ediția critică a fost publicată la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, în 2012. Lucrarea de față reia, cu mici modificări, un fragment din *Nota asupra ediției* (p. 46-53).

[2] O sinteză a diverselor păreri asupra trecerii lui *ea* la *e* se găsește la Ivănescu 1947: 220-228.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

cu ѣ reprezintă tradiţia ortografică, iar cea cu є, realitatea fonetică, deşi admite posibilitatea ca ѣ să indice şi pronunţia scriitorilor: „Noi am putea admite cel mult că scriitorii mai pronunţau uneori, ca o modă, după vechea pronunţare: *iaste*, *leage*, şi că tocmai aceasta îi făcea să amestece cu *este*, *lege* din limba vie" (Bărbulescu 1904: 155). Tot pe seama tradiţiei grafice sunt puse de O. Densusianu notaţiile cu ѣ în poziţie *e*, pornind de la aceeaşi realitate a alternanţelor grafice în cele mai vechi texte româneşti; în schimb, el admite posibilitatea ca în secolul al XVI-lea trecerea lui *ia* la *e* în cuvinte de tipul *iaste*, *piare* etc. să se fi produs doar în regiunile cu o evoluţie fonetică mai avansată. În ceea ce priveşte cuvintele de origine slavă al căror etimon conţinea un diftong, Densusianu consideră că şi în acestea *ia* trecuse la *e* în secolul al XVI-lea (Densusianu 1997: 421-423 şi 441). Al. Rosetti, pornind de la grafii în care ѣ sau ѧ apar în contexte în care sigur se pronunţa *e*, susţine că *ea* se monoftongase deja în epoca apariţiei primelor texte româneşti (care prezintă, toate, această alternanţă grafică) şi, deci, grafiile cu ѣ sau ѧ sunt tradiţionale, pe când cele cu є reflectă pronunţia (Rosetti 1964: 129-130; Rosetti 1928). De aceeaşi părere este şi L. Onu (Onu 1973: 317). G. Ivănescu atribuie slovei ѧ valoarea *ę* în scrierile lui Dosoftei (Ivănescu 2000: 595; *cf.* şi Ivănescu 1989: 55); acest *e* deschis reprezintă „o fază intermediară" în trecerea de la *ea* la *e*, fază care se menţine şi astăzi în regiuni din Ardeal (Ivănescu 2000: 477) şi care caracteriza graiul aristocraţiei şi al clerului din Moldova (Ivănescu 1944: 229). În *Istoria limbii române literare*, pornindu-se de la consecvenţa cu care Dosoftei notează ѧ, se conchide că procesul de reducere a diftongului nu era încheiat în toate regiunile, deci că grafia reproduce un fonetism real (Rosetti, Cazacu, Onu 1961: 136). A. Avram analizează grafiile cu є din *Codicele Voroneţean*, aduse de O. Densusianu ca argument în favoarea faptului că *ea* se monoftongase înainte de perioada primelor texte româneşti, şi arată că în vremea respectivă ѣ sau ѧ notau un sunet diferit de *e* şi care era diftongul *ea* sau, eventual, un *e* deschis (Avram 1964 I: 11-36). În *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, Ion Gheţie înclină să atribuie grafiilor cu ѣ şi ѧ din secolul al XVI-lea, în regiunile în care *e* deschis s-a păstrat până astăzi, valoarea *ea* sau *ę*, deşi nu elimină total nici posibilitatea ca acestea să reflecte o pronunţie cu *e* (Gheţie 1997: 98; 303-304). Autorul are în vedere şi atestarea prezenţei diftongului *ea* în graiuri din preajma Bucureştiului, la începutul secolului al XVIII-lea (Gheţie 1968). Editorii seriei *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688*, pornind de la ideea că „la nivelul unor graiuri populare, fenomenul închiderii diftongului *eá* la *é*, în poziţie –*e*, a avut loc cel puţin cu două secole înainte de apariţia primelor texte în limba română, în timp ce în altele, diftongul *eá* sau *ę* se menţine până astăzi" (Arvinte 1988: 49), convin să transcrie slovele în discuţie prin *ê*, marcând în acest mod posibilele pronunţii: [*ea*], [*ę*] sau chiar [*e*].

3. Interpretarea celor două slove în ediţiile critice ale textelor lui Dosoftei

În textele lui Dosoftei, slovele ѣ, ѧ şi ꙗ au aceleaşi valori, aşa cum arată utilizarea lor în variaţie liberă, de aceea vor fi discutate împreună în cele ce urmează.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

În privinţa valorii acestor slove atunci când în silaba următoare există un *e*, editorii textelor lui Dosoftei nu sunt în totalitate de acord. Astfel, Ion Bianu, autorul primei ediţii a *Psaltirii în versuri* (Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (1660-1667), publicată de pe manuscrisul original şi de pe ediţiunea de la 1673 de prof. I. Bianu, Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1887), echivalează consecvent slovele ѧ şi ꙗ prin *ĭa*, iar pe ѣ prin *é*, chiar şi în cazuri de fonetică sintactică, unde valoarea de diftong a ultimei slove este certă (*lérŭ spune*). D. Puşchilă arată că Dosoftei utilizează mai ales ѧ, în locul slovei obişnuite în această poziţie, ѣ, şi conchide că ѧ notează un sunet diferit de cel notat de ѣ (care este preferat pentru diftongul *ea* atunci când în silaba următoare există un *ă*: „Deci dacă Dosoftei se abate de la tradiţie şi nu scrie *lĕge*, pricina este că lui *e* accentuat latin nu-i mai corespundea diftongul *ea* din *sъmnъ̆dzѫ,* de pildă; dacă totuş nu adoptă scrierea cu *e*, explicarea trebuie căutată în aceea că în graiul lui nu se ajunsese încă la *e* curat, ci la un *e* deschis, deci *lege*, treapta intermediară ce trebuie admisă şi pentru forma literară *lege*. Pentru acest ę Dosoftei întrebuinţează litera ѧ, iar cele trei sau patru cazuri de scriere cu *e* nu dărîmă această concluzie, întrucât *e* deschis se poate uşor confunda cu *e* curat" (Puşchilă 1915: 11). N. A. Ursu arată că în poziţie *e* apare mai ales slova ѧ (celelalte două doar sporadic), iar valoarea sa în această situaţie este „*e* deschis, pronunţat ca atare şi astăzi în graiurile româneşti" (Ursu 1974: XLV-XLVI) sau, dacă se află la început de cuvânt sau silabă, *ie*, întrucât în text apar sporadic şi grafii cu *e*. Argumentul cercetătorului este, deci, prezenţa grafiilor cu є în textele lui Dosoftei, precum şi în alte texte anterioare sau contemporane; în ediţia *Psaltirii în versuri* (Iaşi, 1974) şi în cea a *Liturghierului* (Iaşi, 1980), slovele sunt echivalate, în aceste poziţii, prin *e*. Laura Manea trece în revistă discuţia în jurul acestui fenomen şi adoptă opinia lui G. Ivănescu, urmată apoi şi de V. Arvinte, conform căreia ѧ́ în poziţie *e* are valoarea unui *e* deschis, fără a elimina total posibilitatea ca în unele situaţii mitropolitul să fi rostit *ea* sau un simplu *e*; apoi, autoarea inventariază situaţiile în care slova respectivă apare în *Viaţa şi petreacerea svinţilor*, în poziţie *e* sau în alte contexte, precum şi pe cele (destul de puţine, de altfel) în care ѧ / ѣ alternează cu є (Manea 2006: 152-187). În ediţia *Psaltirii de-nţăles* (Iaşi, 2007), Mihaela Cobzaru prezintă opiniile care susţin valoarea *ea* sau *e* deschis a slovelor în discuţie în poziţie *e* şi adoptă echivalarea cu *ea*, *ia* după care prezintă situaţiile în care apar în text slovele în discuţie.

Observăm, aşadar, că majoritatea specialiştilor care s-au ocupat de scrierile lui Dosoftei sunt de părere că în poziţie *e*, *ea*, *i*, în cuvinte de origine latină, ca şi în unele cuvinte de origine slavă sau maghiară, slovele în discuţie aveau valoarea *e* deschis sau *ea*; diferă modalităţile de redare a acestei pronunţii în transcriere: *ea* la Laura Manea şi Mihaela Cobzaru, *é* la D. Puşchilă sau, mai radical, *e* la N. A. Ursu (care nu face, deci, nicio diferenţă în transcriere între є şi ѣ / ѧ / ꙗ în poziţie *e*).

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

4. Situaţia slovelor în discuţie în alte texte ale epocii

Pentru a observa mai bine valoarea slovelor în discuţie în *Parimiile preste an*, am încercat să stabilim care erau pronunţiile specifice epocii. În acest scop, ne-am oprit asupra mai multor texte, pe care le putem grupa în următoarele categorii: a) tipărituri contemporane; b) documente contemporane; c) scrieri în limba română cu alfabet latin din epoca veche, cu autori români; d) scrieri în limba română cu alfabet latin redactate de străini.

a) În tipăriturile contemporane norma este utilizarea lui ѧ, ѣ, ꙗ în contextul vizat; slova preferată diferă de la un text la altul. În unele texte, mai ales laice (avem aici în vedere *Letopiseţul* lui Miron Costin[3]), slovele respective alternează cu *e*; la Dimitrie Cantemir, în schimb, norma este cu ѧ sau ѣ, ca şi în textele lui Varlaam[4].

b) În documentele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea[5], notaţiile cu є sunt mult mai frecvente decât în textele tipărite. Aceleaşi texte demonstrează frecventa alternanţă dintre ѣ şi є, semn că cele două slove aveau, pentru autorul documentului, aceeaşi valoare sau, eventual, valori foarte apropiate: *dreptă* (p. 452, doc. din 1679), *Ursaché* (editorul transcrie ѣ sau ѧ prin *é*; p. 519, doc. din 1683), *starosté* (doc. din 1683), *esté* (p. 470, doc. din 1680) etc.. În acelaşi timp, însă, predominante sunt notaţiile cu ѧ, ѣ, ꙗ. De fapt, documentele arată că scriitorii din cancelaria domnească sau de la Mitropolie păstrează norma tipăriturilor, în timp ce simplii preoţi sau diaconi notează cu *e* sau fac confuzii de slove. Pe de altă parte, în Ms. 1498 BAR, care cuprinde însemnările viitorului stolnic Constantin Cantacuzino din perioada 1665-1669, cuvântul єсте apare frecvent.

c) În perioada veche a limbii române literare există puţine scrieri cu alfabet latin[6], dar acestea sunt importante pentru problema pe care o expunem aici. Primul text românesc scris cu alfabet latin (şi grafie maghiară) este cartea de

[3] Utilizat de noi în ediţia realizată de Liviu Onu (Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei. De neamul moldovenilor. Viiaţa lumii*, Ediţie, postfaţă, tabel cronologic, note şi glosar de Liviu Onu, 1996).

[4] Am consultat, dintre textele lui Varlaam, *Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*, în ediţia alcătuită de Mirela Teodorescu (Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catehismului calvinesc*, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, 1984), iar dintre cele ale lui Dimitrie Cantemir, *Divanul*, în ediţia realizată de Virgil Cândea (Dimitrie Cantemir, *Divanul*, Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Virgil Cândea, 1969).

[5] Am avut aici în vedere texele reproduse cu alfabet latin în *Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi*, vol. II. *Acte interne (1661-1690)*, editate de Ioan Caproşu, Iaşi, 2000. Din păcate, comparaţia dintre textele transcrise şi cele câteva facsimile de la sfârşitul volumului arată că transcrierea este uneori inconsecventă, ѩсте din texte fiind transcris *este* (de exemplu, în documentul 456, de două ori; la fel, вєсѣрєка transcris *biserica*, дрѧ҇тне transcris *drepte*).

[6] Pentru prezentarea acestora, v. Daniele Pantaleoni, *Observaţii asupra textelor româneşti vechi cu alfaet latin (1570-1703)*, în „Philologica Jassyensia", An III, nr. 7, 2007, p. 39-56.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

cântece calvine cunoscută ca *Fragmentul Teodorescu*[7], datată de Ion Gheţie în perioada 1571-1575, scrisă de un român din Banat-Hunedoara. Aici, grafiile indică reducerea diftongului *ea* la *e* şi a lui *ia* la *ie* în poziţie *e* (despre care editorul spune că se realiza probabil ca un *ę*). Aceeaşi situaţie este prezentă şi în primul dicţionar român-latin, *Dictionarium valachico-latinum*, cunoscut şi ca *Anonymus Caransebesiensis*, care datează de la jumătatea secolului al XVII-lea[8]: „Diftongii [*ea*] şi [*ia*] aflaţi în poziţie moale sunt reduşi constant la [*e*], respectiv [*ie*], sunete aflate foarte probabil în stadiul [*ę*], respectiv [*ię*]" (Chivu 2008: 49). Normele, însă, oscilează: întâlnim *puterè* (p. 12), *mjere* (p. 90), *sèté* (p. 131) etc., dar şi *aceaia* (transcris de editor *aceaea*, p. 2), *csaia* (transcris *ceaea*, p. 23) sau *feal* (p. 43). În *Tatăl nostru* scris cu alfabet latin şi ortografie polonă de Luca Stroici şi publicat la Cracovia în 1594 (Pantaleoni 2007: 42), verbul de conjugarea a IV-a *a mîntui* apare, la imperativ, cu forma *mentuiaste*, care indică un diftong (în textul lui Dosoftei, în acest context apare ѧ), iar substantivul *putere*, cu forma *putarea*, care pare a indica tot un diftong (la Dosoftei găsim în acest context ѧ sau ѣ). În schimb, cuvântul de origine slavă *veci* apare scris cu *e*.

d) Acest grup de texte (scrieri în limba română cu alfabet latin redactate de străini) ni se pare important pentru că poate reda trăsături ale limbii vorbite în perioada contemporană lui Dosoftei; este vorba de scrieri ale unor misionari catolici prezenţi în Moldova în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Dat fiind faptul că textele sunt redactate de străini, este de crezut că ei notau, în alfabet latin, formele limbii române aşa cum le auzeau, în utilizarea lor cotidiană sau în biserică. Primul text la care ne referim este *Catehismul creştinesc* publicat de Vito Pilutio (*Dottrina christiana tradotta in lingua valacha dal Padre Vito Pilutio*, Roma, Nella Stamperia della Sac. Congr. de Propag. Fide, 1677) (Pantaleoni 2007: 47). Aici, verbul *a fi* are la indicativ prezent III singular formele *iest*, *ieszte*, *ijeszt*, *ieste*; forma pronumelui personal de persoana a III-a plural nominativ este *ie* (p. 16), verbele de conjugarea a IV-a au la indicativ prezent III singular terminaţia *–este* sau *-iest*: *izuouoreste*, *domneste* (p. 7), *sluseste* (p. 11), *slobodzeste* (p. 13), *suincesźte* (p. 17), *tribuiest* (p. 18), *goneste* (p. 20) etc.. Alţi termeni care ar arăta reducerea diftongului în poziţie *e* sunt: *potere* (p. 2), *ledzce* (= *lege*, p. 18), *sufleteste* (p. 23). Oscilaţia unor notaţii, ca, de exemplu, *direpta* („semnul Kruci se face punend dentei mijna cie direpta en Kapul", p. 2) / *derapta* arată că autorul nu a găsit o soluţie unică de notare a diftongului *ea*; la aceasta se adaugă notaţii ca *krade* (= *creade*, p. 3), *à iaste* (p. 20), *achaia* (p. 21, dar *achesźte*, p. 9), care arată că Vito Pilutio a luat contact cu mai multe modalităţi de pronunţare.

Celelalte texte fac parte dintr-un manual de predici duminicale (*Conciones latinae-muldavo*, 1725) ale unui misionar catolic, Silvestro Amelio.[9] Forma obişnuită a

[7] Textul este editat de Ion Gheţie, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1982.

[8] În afară de informaţiile oferite la Pantaleoni 2007: 47, am consultat textul în ediţia alcătuită de Gh. Chivu: Dictionarium *valachico latinum. Primul dicţionar al limbii române*, Studiu introductiv, ediţie, indici şi glosar de Gh. Chivu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

[9] Am consultat fragmentele reproduse la Ferro 2006: 217-234.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

verbului *a fi* la indicativ prezent este *ieste* (şi cu varianta *iest*); în general, în text, diftongul *ea* apare redus la *e*, iar *ia*, la *ie*: *acieste* (2r), *acieie* (2r), *cyteste* (3r), *vreme* (3v), *kovirszeste* (3v), *baetrynezele* (4v), *enkalcieste* (5r), *ciele* (5v), *taegaeduieste* (3v), *să ne tiemem* (4v) etc. De asemenea, diftongul *–ea* în poziţie finală apare redus la *–e*: *aszë* (3r), *sae vä äpropjë* (2r), *cie dentÿ* (2v), *n-om putë* (4v) etc. De altfel, textul conţine multe trăsături ale limbii vorbite din Moldova: labiale dure (*Dumnaedzaeu*, *tokmaesk*), *ţ*, *z*, *s*, *dz* duri (*morzaei*, *nü sae fereste*, *dreptaezaei* etc.), *-e* trecut la *–i* (*di*, *ci-ar gyndi*, *viniri* etc.).

5. Situaţia celor trei slove în *Parimiile preste an*

În poziţie medială, în cuvinte de origine latină, atunci când în silaba următoare este un *e*, cel mai frecvent este folosită slova ѧ, însă apare uneori şi ѣ: *ачѣѧ* (IV 37v) / *ачѧ́ѧ* (IV 41r); *пѫтѣ́ре* (III 112v) / *пѫтѧ́ре* (II 20r); *сокотѣ́ителї* (IV 37r). Slova є se utilizează de foarte puţine ori în această poziţie: *фе́телор* (II 13r), *ме́рџе* (II 14v, II 38r), *єсте*, cu cinci ocurenţe (I 3v; III 8r; III 109v; IV 11r; IV 38v), faţă de cele 349 cu grafia *ѣ́сте*; *подеџе* (IV 10v); *мѫ́ре* (IV 48r, dar *мѫ́ре* şi *мѫ́рѧ*, cu 9 ocurenţe, dintre care una pe aceeaşi pagină), *че́ле* (IV 9v, faţă de 130 de ocurenţe cu forma *чѧ́ле* şi 38 cu forma *чѧ́лѧ*). Într-o notaţie ca *фемѧ́иле* (II 32v, faţă de *фемѣ́иле*, în mod obişnuit), se poate vorbi de influenţa formei de singular; apar, însă, şi situaţii în care ѧ este notat arbitrar: *дирѧ́пѫдвй* (II 17r), explicabilă şi prin influenţa formei de feminin; *мѫрџѧ̀* (IV 24v), care poate fi explicată prin influenţa formei de prezent; *витѧжь* (III 90r), explicabil prin influenţa formei de singular. Faptul că aceste forme sunt atât de puţine arată că ele nu pot fi un argument în favoarea valorii [*e*] a lui ѧ.

În cuvinte de origine slavă, slovele ѧ şi ѣ se pot explica prin influenţa etimonului sau prin analogie cu elementele de origine latină: *вѣ́к* / *вѧ́к* (cele mai multe ocurenţe); *вѣ́чникѫ*, *врѧ́ме*, *лѧ́нишдл* (III 22v), *лѧ́вѧ* (III 98r), *боѧ́рник* (III 64r), *боѧ́рин* (7 ocurenţe).

6. Concluzii

Trecerea în revistă a particularităţilor lingvistice ale textelor studiate conduce la nişte concluzii privitoare la modalitatea în care diftongul *ea* se pronunţa în perioada lui Dosoftei şi la felul în care mitropolitul se încadrează în trăsăturile generale ale epocii din acest punct de vedere. Am văzut că în limba vorbită (avem în vedere, pe urmele lui G. Ivănescu, distincţia între limba oamenilor de rând şi limba claselor înalte ale Moldovei), reflectată în documente, în textele scrise cu alfabet latin de către autohtoni sau străini, diftongii *ea* şi *ia* se reduseseră la *e* şi *ie* în secolul al XVII-lea; nu se poate spune, însă, că fenomenul era încheiat în toate regiunile în secolul al XVI-lea, iar acest lucru o dovedesc grafiile din textul lui Luca Stroici sau cele câteva exemple din scrierea lui Vito Pilutio, pe care misionarul italian le va fi auzit în vorbirea prelaţilor din Iaşi. În schimb, tipăriturile şi documentele scrise de oameni mai învăţaţi păstrează slovele care ar indica pronunţarea cu diftong. Dată fiind

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

amploarea fenomenului, am înclina să credem că sunetul pe care îl reprezentau slovele ѣ, ѧ, ꙗ era diferit de *e*, iar acest lucru este confirmat de valorile pe care slovele în discuţie le au în celelalte contexte.

În textele lui Dosoftei, alternanţa ѣ, ѧ / є se explică, probabil, prin pătrunderea elementelor populare în limba scrisă; această alternanţă poate fi pusă pe seama tipografului sau pe seama mitropolitului însuşi: influenţă a etimonului, în cazul cuvintelor provenite din slavă, sau semn că pronunţia sa obişnuită era alta decât cea populară. Suntem de părere, de aceea, că reproducerea cu alfabet latin a textului trebuie să respecte alternanţele grafice, pentru că sunt caracteristice unei anumite etape a limbii literare şi semnificative pentru evoluţia fenomenelor fonetice. Slovele ѧ, ѣ, ꙗ au, deci, în *Parimiile preste an*, valoarea *ea* sau *e* deschis, aşa cum sunt de acord majoritatea cercetătorilor; soluţia propusă de N. A. Ursu în ediţia *Psaltirii în versuri* şi în cea a *Liturghierului*, echivalarea prin *e*, lasă în afara discuţiei această alternanţă, care constituie o trăsătură importantă a scrisului lui Dosoftei (ca, de altfel, a majorităţii textelor româneşti din a doua jumătate a secolului al XVI-lea). De asemenea, echivalarea slovelor în discuţie printr-un semn special, ca *ê*, constituie o falsă soluţie, care ridică alte probleme de transcriere, în funcţie de contextul în care apare, şi nici nu dă vreo informaţie asupra pronunţiei pe care o reprezintă.

Bibliografie

Arvinte 1988: Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărţi (**Facerea**) din **Biblia de la Bucureşti** (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 1389*, în *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I-*Genesis*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1988, p. 47-123.

Avram 1964: Andrei Avram, *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti*, în SCL, XV, 1964, nr. 1-5.

Bărbulescu 1904: Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române din veacul XVI şi XVII în legătură cu monumeltele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- şi româno-slave. Cu o introducere despre „Felurile de scriere" şi „Alfabetul cirilic şi ortografia slavă" la români*, Bucureşti, Tipografia „Universitara", 1904.

Densusianu 1997: Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, *Tome II. Le seizième siècle*, Ediţie critică şi note de V. Rusu, Prefaţă de B. Cazacu, Editura „Grai şi suflet-cultura naţională", Bucureşti, 1997.

Ferro 2006: Teresa Ferro, *Misionarii catolici în Moldova*, Traducere de Cristian Alexandru Damian şi Ștefan Damian, Editura IDC Press, Cluj-Napoca, 2006.

Gheţie 1968: Ion Gheţie, *Contribuţii la istoria trecerii lui ea la e (leage > lege). Prezenţa lui ea în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în „Limba română", an XVII, 1968, nr. 6, p. 501-508.

Gheţie 1997: Ion Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997.

Ivănescu 1944: Gheorghe Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii române literare*, extras din „Buletinul Institutului de Filologie Romînă", Iaşi, vol. XI-XII (1944-1945), 1947.

Ivănescu 1989: Gheorghe Ivănescu, *Limba mitropolitului Dosoftei*, în *Studii de istoria limbii române literare*, ediţie şi prefaţă de Al. Andriescu, Editura Junimea, Iaşi, 1989, p. 53-59.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)

Ivănescu 2000: Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediţia a II-a, Editura Junimea, Iaşi, 2000.

Manea 2006: Laura Manea, *Dosoftei*, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*. *Studiu lingvistic*, Partea I, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2006.

Onu 1973: Liviu Onu, *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi. Cu aplicaţie la cronicarii moldoveni*, Bucureşti, 1973.

Pantaleoni 2007: Daniele Pantaleoni, *Observaţii asupra textelor româneşti vechi cu alfaet latin (1570-1703)*, în „Philologica Jassyensia", An III, nr. 7, 2007, p. 39-56.

Puşchilă 1915: D. Puşchilă, *Molitvenicul lui Dosoftei. Studiu*, în Analele Academiei Române, Tom XXXVI. Memoriile Secţiunii Literare, Bucureşti, 1915, p. 1-114.

Rosetti 1928: Alexandru Rosetti, *De l'interprétation des graphies doubles dans les textes écrits*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris", Tome 29, nr. 86, 1928, p. 24-28.

Rosetti 1964: Alexandru Rosetti, *Consideraţii asupra foneticii şi fonologiei limbii române din secolul al XVI-lea*, în SCL, an XV, 1964, nr. 2, p. 127-133.

Rosetti, Cazacu, Onu 1961: Alexandru Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1961.

Ursu 1974: N. A. Ursu, *Notă asupra ediţiei*, în Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Iaşi, 1974, p. XXIII-LX.

BDD-V3614 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:49 UTC)